

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

God. XXI

Zagreb 1997.

Broj 40

rasprave

UDK: 282

Izvorni znanstveni rad

DVA PISMA MARKA ANTUNA DE DOMINISA U SVEZI NJEGOVOGA DJELA »DE REPUBLICA ECCLESIASTICA«

Matija BERLJAK, Zagreb

U našem izlaganju obrađujemo dva pisma koja je uputio splitski nadbiskup Marko Antun de Dominis iz Londona Stalezima sjedinjenih pokrajina (Belgija, Nizozemska). Prvo je pismo iz godine 1617. puno plemenitih osjećaja za mirom Crkve, a poslao ga je te iste godine zajedno s tiskanim prvim sveskom svoga djela »De republica ecclesiastica«. Riječ je i o drugom pismu iz godine 1618. u kojem se zahvaljuje za poslano mu javno pismo, za priznanja, za primljeni dar. Ujedno prilažemo izvorni latinski tekst tih pisama i njihov hrvatski prijevod.

UVOD

Ove se godine spominjemo 380. obljetnice glavnog djela *De republica ecclesiastica* Marka Antuna de Dominisa (1560.–1624.), jednoga od važnijih nadbiskupa Splita koji se priprema proslaviti 1700. obljetnicu svoga postojanja. To nas je potaknulo da ovim malim prilogom otmemo zaboravu¹, te pridonesemo boljem razumijevanju misli i djela našeg Rabljana, isusovca, profesora u Veroni, Padovi i Bresci, senjskog biskupa, splitskog nadbiskupa i primasa Dalmacije i Hrvatske, windsorskog dekana ... Marka de Dominisa. Cijeli život je mijenjao sredine, prelazio iz države u državu, bježao od sebe, ljudi i institucija. O njemu su se vodile rasprave, pisale knjige, bio je hvaljen i napadan; njemu se vjerovalo i sumnjivalo ga se, smatralo ga se katolikom i protestantom, anglikancem, mučenikom i otpadnikom. U ono doba Dominis je bio nazočan svojim djelom, a zajedno s njim i sredina iz koje

¹ Usp. I. SUPEK, *Marko Antonije de Dominis – poruka mira*, u »Encyclopaedia moderna« (EM), II, Zagreb 1967., br. 5–6, str. 111 gdje on doslovno piše: »Čudan je taj naš hrvatski nehaj. Ova tako osiromašena provincija stvarala je svoje velikane i nemilice rubila glave onima koji su nadilazili njeno obzorje. Ništa što je Isaac Newton stavio splitskog nadbiskupa među osnivače nove optike. Ništa što je njegova »De Republica Ecclesiastica« bila onda smatrana remek-djelom ...«.

je potekao, u središtu svjetskih teoloških, kulturnih i političkih zbivanja. Sada je on u svijetu a možemo reći, uz male iznimke, i u njegovoj domovini gotovo zaboravljen.²

U ovom radu želimo ukazati na dva njegova pisma: jedno iz godine 1617. i drugo iz 1618., koja su striktno vezana uz njegovo središnje, ne samo teološko, djelo *De republica ecclesiastica*. Ona mogu razjasniti neka pitanja u vezi sa samim djelom, te o njegovim pogledima na rješenje razdora koji su se sve više javljali u Katoličkoj crkvi, a onda i među odijeljenim kršćanskim Crkvama. Pisma također pokazuju koje je mjesto, koji je ugled imao De Dominis u tadašnjoj Europi. Nismo svjesni kako smo cijenjenog diplomata imali u tadašnjim važnim europskim zbivanjima. Na razmišljanje nam je to sada kada svjetski diplomati često sumnjiva ugleda i načela sa svojim interesima prolaze zemljom Hrvata opustošenoj u Domovinskom ratu.

Na kraju prilažemo izvorni latinski tekst pisama te predlažemo hrvatski prijevod na daljnje istraživanje stručnjacima.

I. PISMO OD 17. KOLOVOZA 1617.³

Marko Antun de Dominis napušta Split godine 1615., odlazi u Veneciju te preko Heidelberga stiže u London potkraj godine 1616. gdje ga oduševljeno, ljubazno prima kralj Jakov I. i najviše englesko društvo. U Londonu se kretao od samog početka u najvišim krugovima i uživao veliki ugled.⁴ To je bio razlog da se njegov ugled i slava sve više širi i ostalim dijelom Europe, pogotovo u protestantskim zemljama. U Londonu već sljedeće godine 1617. tiska prvi svezak (volumen) svog glavnog djela *De republica ecclesiastica libri X*. Ta knjiga postaje remek-djelom reformacije i pribavlja još veći ugled De Dominisu.

1) Darivanje djela *De republica ecclesiastica*

Prvi tiskani svezak, koji sadrži prve četiri knjige, *De republica ecclesiastica* Marko Antun de Dominis iste godine šalje kao dar s popratnim pismom Stalezima sjedinjenih pokrajina.

² O 350. obljetnici njegovog glavnog djela *De republica ecclesiastica* časopis EM, op. cit., str. 85–140 donosi odabrane stranice u hrvatskom prijevodu njegovih djela (Gortan) te nekoliko članaka (Supek, Fisković, Turčinović, Dadić) koji iz raznih aspekata osvjetljavaju De Dominisa kao reformatora, mirotvorca, teologa i fizičara. Priložena je i građa za bibliografiju (Jurić); usp. također F. FRANIĆ, *Markoantun De Dominis u reviji »Encyclopaedia moderna«* u »Crkva u svijetu«, III, br. 1, Split 1968., str. 65–70; F. PŠENIČNJAK, *De Dominisova ideja o biskupskoj kolegijalnosti*, u »Obnovljeni život«, XXIX, Zagreb 1974., str. 490–512; I. GOLUB, *Marko Antun de Dominis i Juraj Augustin Križanić teolozi pomirenja i preteče Koncila*, u »Bogoslovska smotra« LXV, br. 2, Zagreb 1995., str. 189–195; J. KOLARIĆ, *Mark Antun de Dominis – reformator ili heretik?*, Rugjer, II(1997)7, str. 36–38.

³ Pismo je datirano po julijanskom kalendaru i objavljeno pod br. 291, na str. 485. u *Praestantium ac eruditorum virorum Epistolae ecclesiasticae et theologicae quarum longe major pars scripta est a Jac. Arminio, Joan. Uytenbogardo, Conr. Vorstio, Ger. Joan. Vossio, Hug. Grotio, Sim. Episcopio, Casp. Barlaeo*, Editio secunda, ab innumeris mendis repurgata, et altera parte auctior, Amstelaedami 1684. U III. dijelu, točka I. ovoga članka navodimo cjeloviti izvorni latinski tekst toga pisma i njegov prijevod na hrvatski jezik. Franjo Pšeničnjak u cit. članku na str. 498 navodi da je De Dominis poslao svoje djelo *De republica ecclesiastica* i carigradskom patrijarhu koji mu piše opširno pismo (od 6. rujna 1618.) da se u svemu s njim slaže i moli ga da mu pošalje i ostale dijelove kada ih tiska.

⁴ Usp. V. GORTAN, *Biografski podaci o Marku Antoniju de Dominisu*, u EM, op. cit., str. 86.

C C X C I X

Ordinibus Provinciarum confederatarum

MARCUS ANTONIUS DE DOMINIS

Archiepiscopus Spalatenſis S. P.

Illustrissimi Domini & vobis per p. v. B. de f. d.

Illustrissimi Domini mihi ſemper colendiſſimi: Praeclare ſatis mecum apud vos agi putaviſſem, ſi meum duntaxat librum lubenti, ut ſciſtis, animo excepiſſetis, & ut vel ſic mei memoria qualiſcunq; apud vos conſervaretur: ſed & literis publicis ad me datis humanitate pleniffimis ſpem meam ſuperaviſti. Quin & donum ſplendiſſimum addidiſti. Quibus certe inſignibus erga eum, qui de vobis, veſtraque Republica (niſi per vere ſincera cordis affectum) nihil eſt promeritus, benignitatis indicis, ſtimulos mihi ad vos ſumma alacritate obſervandos admoviſti, Deumque obnixè rogandum, ut pacatiſſimam ſeliciſſimamque velit eſſe veſtram Republicam. Menſio itaque inſignia illa veſtra penitus certe huic pectori, quam ſcyphiſ illis argenteis, ſculpta, erunt mihi perpetui veſtri amoris monumentum, & ad eos ex animo colendos juge incitamentum.

Diſſenſionum apud vos Eccleſiaſticarum ut incommoda gravia ſemper ex animo dolui, ita ſinem cum divina gloria, veſtraque Eccleſiae, ſimul & Reipublice ingenti emolumento conjunctum, ardentiffime exopto. Utinam partes diſſidentes, omniſis omnibus pacis humanis conſiliis, à ſola charitate, quam Spiritus Sanctus in corda noſtra inſundit, dirigi inſtruique paterentur! Procul dubio ipſi ex ſe flatim, abſque exteriorum labore &urbatione, omnia diſſidia componerent, & alter alterius onera portaret. Eſt tamen etiam apud externos, qui vos plurimum amant, parata charitas, quae pacis veſtrae ac tranquillitatis ſtudia cordibus diſſidentium injicere cupiat. Malum proſecto eſt, inveteratam jam egregieque ſtabilitam novis opinionibus abrupte concordiam: ſed dummodo concordia vinculum integrum perſeſceret, ſi quis alter aliquid ſentiat, Deus, ut ait Apoſtolus, illud quoque revelabit. Interim curandum eſt, ut diſſidentes non odii certent, ſed doctrina, pietate & charitate; & utriusque parti ea ſit in animo praefixa victoria, ut pax & concordia, non alterius oppreſſio, imo forte utriusque conſequatur. Jam vero Deus, qui omnis pacis amator eſt & auctor, ſuo nobis omnibus ſpiritu adſit, qui conerit Satanam ſub pedibus noſtris, efficiatque ut omnes unum ſentiamus, unum dicamus, eique plene ſerviamus, & non demus adverſario occasionem maledicti. Proſpera & ſelicia omnia vobis ex animo precor. Londini ipſo primo die naſcentis anni 1618.

Ad omnia erga vos obſequia paratiſſimus

M. ANT. DE DOMINIS,

Archiepiſcopus Spalatenſis.

C C X C I

Ordinibus Provinciarum Confederatarum

MARCUS ANTONIUS DE DOMINIS

Archiepiſcopus Spalatenſis S. P.

Illustrissimi Domini, Domini colendiſſimi: *offendi illa*
Eximia veſtra pietas ardenſque zelus per- *ſer. 26*
purganda Religionis, quemadmodum Deo *ſuavia*
grata ſunt & acceptiſſima, cujus admirabilis *Diſcretio*
dextera ſemper vobiscum fuerit, voſque non *compenſat*
abſque ingenti miraculo ab oppreſſionibus & *ali.*
corporum & animarum liberaverit; ita animus meus jam diu, etiam dum in Babylone eſſem, erga vos effecerunt propenſiſſimum. Hujus meae erga vos omnes propenſionis, hujus ſinceri affectus teſtandi nulla ſe mihi unquam obtulit occasio, nulla ſeſt oportunitas. Nunc tandem, ubi prima laborum meorum pars, quos à multis annis in eadem ſanctae Eccleſiae libertate ingenio tantum & calamo alleſtenda perſero, prodit in lucem, hanc ego avide arripui occasionem vos omnes ex animo ſalutandi, oblationeque liberi mei obſequia ſimul mea omnia vobis exhibendi. Rogo itaque ac obſcuro vos, Dominos meos illuſtriſſimos, dignemini in libro animum meum, conſiliaque ſaltem ex parte mea agnoſcere, & ſimul cum libro me quoque amplecti, veſtraque grata dignum eſſe. Iſta in veſtris provinciis ſoda diſſenſiones in cauſa religionis ſummo me afficiunt dolore; angor hinc plurimum, quod ex levi cauſa tantum ſchiſma invaleſcat. Vere inimicus homo ſuperſeminavit zizaniam. Doleo me in hoc primo volumine ea, quae ad veſtras iſtas diſſenſiones ſpectant, nondum pertractare, in altero proximo volumine, ut ſpero, tractabuntur: Interim ſummis à Deo precibus contendam, ut ille imperet ventis & mari, & faciat tranquillitatem; ſed & meam, ſi quid prodeſſe poſſet, opellam non negabo. Si huc diſſenſionum & controverſiarum capita pervenerint (aequum enim eſſet omnium Eccleſiarum Reformatarum conſilia exquirere) pro mea virili ipſe quoque meum minutum in publicum conſerre gazophylacium non renuam. Omnia vobis ſelicia ex animo precor. Valet.

Illustr. DD. meorum ad obſequia paratus

MARC. ANT. DE DOM.

Archiepiſcopus Spalatenſis.

U knjizi u kojoj se nalaze crkvena i teološka pisma slavnih i učenih muževa onog vremena tiskano je i Dominisovo pismo. Na rubu stranice otisnuta je bilješka staležima »Belgije«.⁵ Ipak, to pismo bilo je ponajprije upućeno staležima, plemstvu Nizozemske.⁶

Pismo je napisano u Londonu, osjeća se veliko poštovanje prema »presvijetloj i mnogo poštovanoj Gospodi«, a datirano je starim načinom tj. po Julijanskom kalendaru 17. kolovoza 1617., premda je u državama iz kojih dolazi Dominis već bio usvojen Gregorijanski kalendar. Dominis žali što već prije nije imao prigodu iskazati svoju naklonost, ljubav prema njima koji to zaslužuju, jer gaje osobitu »pobožnost« i veliku »gorljivost da se očisti Vjera«. On ističe da je imao veliku naklonost prema njima odavno dok je još bio u »Babilonu«. On sam tumači, godinu dana ranije, u svome programskom spisu što za njega znači »Babilon«: »Želim da ovo moje putovanje ili čak izlazak iz Babilona ili bijeg bude daleko od svake sumnje u raskol. Bježim naime od zabluda, bježim od zlouporaba, bježim da ne budem sudionikom u zločinima Babilona i da me ne pogode njemu namijenjeni udarci, ali ipak zbog ljubavi koju dugujem svetoj Katoličkoj crkvi nikada se od nje ne odjeljujem, nego sam, koliko stoji do mene, pripravan stalno surađivati sa svima dok smo god usklađeni u bitnim člancima naše vjere i simbola stare Kristove crkve«.⁷

Prigoda da Staležima sjedinjenih pokrajina iskaže poštovanje i ljubav pružila mu se, kako piše u pismu, tiskanjem i slanjem svoga prvog sveska *De republica ecclesiastica* koji je dovršio »u slobodi Crkve kao plod samo uma i pera« i to nakon mnogih godina. Doduše De Dominis ne navodi u pismu što sadržava taj prvi svezak, niti naslov djela, ali je očito da su to prve četiri knjige *De republica* koje su tiskane u Londonu, što potvrđuje i Hugo Grotius.⁸

U pismu se osjeća zabrinutost, možda i strah kako će Staleži prihvatiti to njegovo djelo. Naime, on je taj prvi svezak imao pripravljen već dosta vremena, napisao ga je vjerojatno kao aktivni splitski nadbiskup (tiskao ga je u Londonu) a uputio ga je, kako piše u predgovoru, »čitavom skupu Božjih biskupa svete Katoličke crkve«; dok pismo piše iz Londona kao gost engleskog kralja a upućuje ga »Staležima sjedinjenih pokrajina« zajedno sa svojim djelom *De republica ecclesiastica*. Stoga ih poziva da pokušaju razumjeti ono što je napisao jer će na taj način i njega prihvatiti i tako će postati dostojan njihove milosti. Doslovno kaže: »Molim stoga i zaklinjem vas, moja presvijetla Gospodo, udostojte se u knjizi upoznati moju dušu i djelomično moje savjete«.

2) Razdori i najava drugoga sveska *De republica ecclesiastica*

a) Razdori

De Dominis ističe da je pisao *De republica ecclesiastica* dugi niz godina, a na taj ga je napor potaknuo »pogubni razdor koji sam već dugo ukorijenjen vidio između naše Rimske

⁵ Vidi djelo navedeno u 3. bilješci.

⁶ Usp. pismo koje je napisao 30. listopada 1617. Hugo Grotius Marku Antunu de Dominisu u *Briefwisseling van Hugo Grotius*, vol. I, (uredio P. C. Molhuysen), s-Gravenhage 1928., str. 592.

⁷ M. A. de DOMINIS, *Suae profectionis consilium exponit*, Heidelberg 1616., t. 14 – prijevod V. Gortana u EM, op. cit., str. 91–92.

⁸ Usp. pismo koje je napisao 18. rujna 1617. H. Grotius G. J. Vossiusu u op. cit. bilješka 6, str. 585 gdje doslovno kaže: »Archiepiscopus Spalatensis Vir admirandae eruditionis misit Ordinibus Foederatis exemplum quatuor librorum e decem quos promisit de Regimine Ecclesiae«.

crkve i Grčke i Istočne. I smrtonosna mržnja i rat, koji tako dugo neumoljivo bjesni na samom Zapadu između nas i drugih glasovitih Kristovih crkava«. ⁹ Stigavši u London sve više je uviđao da i unutar samih tih »drugih glasovitih Kristovih crkava« vladaju razdori, neprijateljstva radi vjere. U pismu izražava svoje osjećaje tuge radi tih sramotnih »neslaganja u vjerskim pitanjima« koja mu »nanose ljutu bol«. Najgore je što neprijateljstva i raskoli nastaju »iz neznatnog uzroka«: To nije djelo Božje nego »neprijatelj čovjek posijao je kukolj«.

b) Drugi svezak *De republica ecclesiastica*

Veoma je važno što Marko Antun de Dominis piše u tom pismu o tiskanju drugog sveska svoga djela. Ponajprije on ne želi stajati po strani u tim razdorima. On želi u konkretnim prilikama djelotvornim sredstvima poduzeti sve da se presretnu pogubna, opasna dijeljenja, ukloni raskol pa da se uspostavi sloga i jedinstvo u ljubavi.

To će pokušati učiniti:

Ponajprije »perom i umom«, svojim spisateljskim djelom u planiranom drugom svesku djela *De republica ecclesiastica*. Štoviše on žali kako doslovce kaže »da već nisam obradio u ovom prvom svesku ono što se tiče tih vaših neslaganja; to ću učiniti, kako se nadam, u sljedećem drugom svesku«. ¹⁰

De Dominisovo obećanje »da će to obraditi u drugome svesku« u suprotnosti je s onim što on piše godinu dana ranije u programskoj brošuri u kojoj obrazlaže odluku o svojem odlasku. ¹¹ Naime, on doslovce kaže, najavljujući tiskanje svoga velikog djela o Crkvi, koje »već dugo imam pripremljeno pa ću ga odmah dati u tisak i predati tiskaru na kojega se prvoga na ovom putu namjerim kao prikladnoga«; zatim navodi ukratko sadržaj čitavog djela o crkvenoj državi koje obuhvaća deset knjiga. ¹² Očito je da se on, ako je i imao putpuno spremno tiskanje tog velikog djela, došavši u novu sredinu, suočio s novim situacijama, raspravama, podjelama i raskolima koji su ga zatekli, a na njih je htio dati teološki, a i politički odgovor. Možda je to razlog da je on *De republica ecclesiastica* pisao doista čitav život, objavljivao tekst po dijelovima (svescima) imajući u vidu prilike i neprilike onog tako burnog vremena; a možda nikada do kraja nije ni napisao osmu i desetu knjigu kojih je poznat samo kratki sadržaj. Bilo bi zanimljivo istražiti kako su prilike u Londonu (život u najvišem engleskom društvu) i situacija u protestantskim Crkvama utjecale postupno na njega (možda i na njegov povratak u Rim) i njegove ideje.

U svom pismu dalje ističe da »će se svojski založiti sa žarkim molitvama Bogu da On zapovjedi vjetrovima i moru, te da vrati mir«, da se razdori smire, da raskol prestane, da se očisti Vjera.

⁹ M. A. de DOMINIS, *Crkvena država*. Deset knjiga, London 1617., Predgovor br. 6 – prijevod V. GORTAN u EM, op. cit. str. 93.

¹⁰ Drugi svezak, koji sadržava petu i šestu knjigu, tiskan je u Frankfurtu i Londonu godine 1620.; knjiga sedma i deveta tiskane su 1622. u Hanau, dok osma i deseta knjiga nisu nikada tiskane, ako ih je do kraja i napisao, nisu sačuvane.

¹¹ Vidi spis naveden u 7. bilješci.

¹² Br. 9; isto kaže i u br. 13: »... S ovih deset knjiga *Crkvene države*, koje ću, kako sam spomenuo, odmah objaviti ...«.

I na kraju obećava da neće uskratiti svoj »skromni prinos, ako bi mogao što koristiti«, misleći vjerojatno na svoju posredničku ulogu kao diplomata engleskoga kralja između zavađenih strana.

Na kraju pisma napominje, »ako bi pak poglavlja neslaganja i raspra« došla u London na prosudbu, tada bi trebalo prije pitati za mišljenje »sve Reformirane Crkve«, a on, Marko Antun De Dominis, »koliko i sam bude mogao, dat će u tom slučaju svoj neznatni dio javnom dobru«.

II. PISMO NAPISANO PRVOG DANA GODINE KOJA SE RAĐA 1618.¹³

I to pismo Marko Antun de Dominis piše iz Londona; naslovljeno je kao i ono od 17. kolovoza 1617., na Staleže sjedinjenih pokrajina, a nosi nadnevak od 1. siječnja 1618. Glavni razlog toga drugoga pisma su priznanja koja su mu podijeljena. On veoma biranim riječima u pismu zahvaljuje na tome te izražava dobre želje za mirom ponajprije Crkve. Usput daje i savjete kako postići mir i slogu.

1) Priznanja i zahvala

Iz pisma izbija zadovoljstvo, pa i oduševljenje da je plemstvo u Belgiji, Nizozemskoj prihvatilo, dobro razumjelo poslano im njegovo djelo *De republica ecclesiastica* te popratno njegovo pismo. De Dominis izričito kaže da od toga više nije ni tražio. No oni su ga iznenadili. Doslovce u pismu kaže: »... vi ste nadmašili moje očekivanje dajući mi javno pismo prepuno plemenitih osjećaja«. Štoviše oni su ga uz to i darovali »divnim darom«. Ponizno u pismu izjavljuje da do sada još ništa nije učinio za njihovu državu stoga i ne zaslužuje ta priznanja, odlikovanja (insignia) premda je uvijek imao prema njima iskrene osjećaje poštovanja i ljubavi. Ta će priznanja ostati urezana u njegovo srce više nego »srebrni pehari« i bit će »trajna uspomena« njihove ljubavi i trajan poticaj njegovoga poštovanja. Iz zahvalnosti moli Boga da njihova »Republika bude sretna i mirna«.

2) Želja i savjeti

Na pisanje *De republica ecclesiastica* De Dominisa su potaknuli pogubni razdori i neprijateljstva između Crkava, a razlog za ovo pismo, uz darivanje toga djela, je ponajprije razdor unutar jedne kršćanske Crkve koji može izazvati, i već je počeo izazivati teške posljedice i neprijateljstva i u samoj državi. On pati zbog njihovih »crkvenih razdora«, ali i »žarko« želi da ta neprijateljstva prestanu jer to će biti »na slavu Božju i vaše Crkve kao i Republike«.

Marko Antun de Dominis daje savjete kako će prevladati te opasne razdore:

Ponajprije, da napuste čisto ljudska procjenjivanja, a otvore se ljubavi »koju Duh Sveti ulijeva u srca« i neka dopuste da ih on »vodi i poučava«; Bog »satire Sotonu pod našim nogama i čini da se osjećamo jedno, da jedno govorimo i da njemu potpuno služimo, da ne damo protivniku da proklinje«.¹⁴

¹³ Pismo je objavljeno pod br. 299, na str. 490. u *Praestantium ac eruditorum virorum Epistolae ...*, op. cit. U III. dijelu, točka 2. ovoga članka navodimo cjeloviti izvorni latinski tekst toga pisma i njegov prijevod na hrvatski jezik.

¹⁴ Tako savjetuje i u br. 7. Predgovora *De republica ecclesiastica*.

Neka ne dopuste da ih »izvana« posvađaju, nego neka sami izravnavaju nesloge i »nose breme jedni drugih«; premda »i u onima izvana«, ali koji ih ljube (među koje se ubraja i De Dominis), »postoji raspoloživa ljubav koja želi nadahnuti srca protivnika težnjom za smirenjem i mirom u duši«.

Zatim savjetuje da se »protivnici ne bore s mržnjom nego naukom, pobožnošću, vjerom i ljubavlju.

Treba se zalagati za pobjedu ali u kojoj će »mir i sloga, a ne tlačenje drugoga« biti dostignuće obadviju strana; pa i u slučaju da netko »nešto drugačije misli Bog će i to otkriti«, kako piše apostol Pavao. Dakle, prepustiti sud Bogu, a među njima najvažnije je da sačuvaju potpunu vezu sloge i mira.

Napokon im savjetuje da ne dopuste da »izvrsno ukorijenjena i postojana sloga bude razorena od novih mišljenja«.¹⁵

Na kraju pisma Marko Antun de Dominis piše da od »srca« moli za sreću i uspjeh »presvijetle« i njemu »uvijek poštovane Gospode«.

III. PRIJEPIS PISAMA I NJIHOV HRVATSKI PRIJEVOD

Ovdje objavljujemo oba pisma koje je Marko Antun de Dominis napisao u Londonu i uputio Staležima sjedinjenih država, i to njihov izvorni latinski tekst te predlažemo hrvatski prijevod.

1) Pismo od 17. kolovoza 1617. (starim načinom)¹⁶

CCXCI.

ORDINIBUS PROVINTIARUM
CONFAEDERATARUM

MARCUS ANTONIUS DE DOMINIS
Archiepiscopus Spalatensis S. P.

*Oblatio libri sui, et de
dissidiis Belgicis componendis.*

Illustrissimi Domini, Domini colendissimi:
Eximia vestra pietas ardensque zelus per-
purgandae Religionis, quemadmodum Deo
grata sunt et acceptissima, cuius admirabi-
lis dextera semper vobiscum fuerit, vosque

291.

STALEŽIMA SJEDINJENIH
POKRAJINA

MARKO ANTUN DE DOMINIS
splitski nadbiskup, S. P.

*Darivanje njegove knjige,
te o smirivanju razdora u Belgiji*

Presvijetla i mnogopoštovana Gospodo,
Vaša osobita pobožnost i velika gorljivost
da se očisti Vjera – što je osobito ugodno i
milo Bogu, čija desnica uvijek bila s vama
i oslobodila vas silnim čudom od tlačitelja

¹⁵ »Nova mišljenja« ili »novi članci vjere« koji se uvode bez razloga i koji postaju predmetom neprijateljstva, raskola bili su velika preokupacija De Dominisa i u njegovoj programskoj brošuri *Suae professionis consilium exponit*, op. cit., t. 8 i u *De republica ecclesiastica*, knjiga VII.

¹⁶ Pismo je objavljeno pod br. 291, na str. 485. u *Praestantium ac eruditorum ...*, vidi gore, bilj. 3.

non absque ingenti miraculo ab oppressoribus et corporum et animarum liberaverit; ita animum meum jam diu, etiam dum in Babylone essem, erga vos effecerunt propensissimum.

Hujus meae erga vos omnes propensionis, hujus sinceri affectus testandi nulla se mihi unquam obtulit occasio, nulla data est oportunitas.

Nunc tandem, ubi prima laborum meorum pars, quos a multis annis in eadem sanctae Ecclesiae libertate ingenio tantum et calamo afferenda perfero, prodit in lucem, hanc ergo avidè arripui occasionem vos omnes ex animo salutandi, oblationeque libri mei obsequia simul mea omnia vobis exhibendi.

Rogo itaque ac obsecro vos, Dominos meos illustrissimos, dignemini in libro animum meum, consiliaque saltem ex parte mea agnoscere, et simul cum libro me quoque amplecti, vestraque gratia dignum efficere.

Istae in vestris provinciis foedae dissensiones in causa religionis summo me afficiunt dolore; angor hinc plurimum, quod ex levi causa tantum schisma invalescat.

Vere inimicus homo superseminavit zizania.

Doleo me in hoc primo volumine ea, quae ad vestras istas dissensiones spectant, nondum pertractare, in altero proximo volumine, ut spero, tractabuntur: Interim summis a Deo precibus contendam, ut ille imperet ventis et mari, et faciat tranquillitatem; sed et meam, si quid prodesse posset, opellam non negabo.

Si huc dissensionum et controversiarum capita pervenerint (aequum enim esset omnium Ecclesiarum Reformatarum consilia exquirere) pro mea virili ipse quoque meum minutum in publicum conferre gazophylacium non renuam.

i tijela i duha - učinile su moju dušu već dugo, dok još bijah u Babilonu, vrlo naklonom prema vama.

Sve do sada nije mi se pružila prigoda, niti mi je dana zgoda da posvjedočim tu moju naklonost, taj iskreni osjećaj prema svima vama.

Sada napokon, pošto prvi dio mojih radova – koje nakon mnogih godina dovršujem u istoj slobodi svete Crkve kao plod samo uma i pera – izlazi na svjetlo dana, koristim se dakle ovom prigodom da vas sve srdačno pozdravim i da vam darujući svoju knjigu iskažem ujedno sve svoje poštovanje.

Molim stoga i zaklinjem vas, moja presvjetla Gospodo, udostojte se u knjizi upoznati moju dušu i djelomično moje savjete, k tomu u isto vrijeme s knjigom i mene prihvatite i učinite me dostojnima vaše milosti.

Ta sramotna neslaganja u vjerskim pitanjima u vašim pokrajinama nanose mi ljutu bol; ovdje me najviše uznemiruje, što iz neznatog uzroka nastaje toliki raskol.

Uistinu neprijatelj čovjek posijao je kukolj.

Žao mi je da već nisam obradio u ovom prvom svesku ono što se tiče tih vaših neslaganja; to ću učiniti, kako se nadam, u sljedećem drugom svesku. Dotle ću se svoj-ski založiti sa žarkim molitvama Bogu da on zapovjedi vjetrovima i moru, te da vrati mir; ali ni moj skromni prinos, ako bi mogao što koristiti, neću uskratiti.

Ako bi pak ovamo pristigla poglavlja neslaganja i raspra (bilo bi naime pravedno pitati sve Reformirane Crkve za njihovo mišljenje), neću odbiti dati, koliko i sam budem mogao, moj neznatni dio javnom dobru.

Omnia vobis faelicia ex animo precor.
Valete.

Illustr. DD. meorum ad obsequia paratus

Lond. die 17 Aug. Stylo vet. 1617.

MARC. ANT. DE DOM.
Archiepiscopus Spalatensis.

Molimo svaku sreću za vas. Budite dobro.

Naraspolaganju uz poštovanje mojoj presvijetloj Gospodi.

U Londonu, dana 17. kolovoza Starim načinom 1617.

MARKO ANTUN DE DOMINIS
splitski nadbiskup.

2) Pismo od 1. siječnja 1618.¹⁷

CCXCIX.

ORDINIBUS PROVINCIARUM
CONFAEDERATARUM

MARCUS ANTONIUS DE DOMINIS
Archiepiscopus Spalatensis S. P.

*Gratiarum actio:
et votum pro pace Ecclesiae.*

Illustrissimi Domini mihi semper colendissimi:

Praeclare satis mecum apud vos agi putassem, si meum duntaxat librum lubenti, ut fecistis, animo excepiissetis, et ut vel sic mei memoria qualiscunque apud vos conservaretur: sed et literis publicis ad me datis humanitate plenissimis spem meam superastis. Quin et donum splendidissimum addidistis.

Quibus certe insignibus erga eum, qui de vobis, vestraque Republica (nisi per vere sincerum cordis affectum) nihil est promeritus, benignitatis indicium, stimulos mihi ad vos summa alacritate observandos admovistis, Deumque obnixè rogandum, ut pacatissimam faelicissimamque velit esse vestram Rempubicam.

299

STALEŽIMA SJEDINJENIH
POKRAJINA

MARKO ANTUN DE DOMINIS
splitski nadbiskup, S. P.

*Zahvala:
želja za mirom Crkve*

Presvijetla, meni uvijek poštovana Gospodo,

Mislio sam da se sa mnom dosta bavite samo ako moju knjigu rado primite, kao što ste učinili, da bi se sačuvala kod vas neka uspomena na mene: ali vi ste nadmašili moje očekivanje dajući mi javno pismo prepuno plemenitih osjećaja. Dapače, dodali ste i divan dar.

Jamačno tim priznanjima, onome koji ništa nije pridonio za vas i vašu Republiku (osim iskrenim osjećajem ljubavi), tim znacima dobrote potaknuli ste me da vas mnogo štujem i da usrdno molim Boga da vaša Republika bude sretna i mirna.

¹⁷ Pismo je objavljeno pod br. 299, na str. 490. u *Praestantium ac eruditorum ...*, vidi gore, bilj. 3.

Merito itaque insignia illa vestra penitius certe huic pectori, quam scyphis illis argenteis, sculpta, erunt mihi perpetuum vestri amoris monumentum, et ad eos ex animo colendos jure incitamentum.

Dissensionum apud vos Ecclesiasticarum ut incommoda gravia semper ex animo dolui, ita finem cum divina gloria, vestraeque Ecclesiae, simul et Reipublicae ingenti emolumento conjunctum, ardentissime exopto.

Utinam partes dissidentes, omissis omnibus pure humanis consiliis, a sola charitate, quam Spiritus Sanctus in corda nostra infundit, dirigi instruique pateantur!

Procul dubio ipsi ex se statim, absque exteriorum labore et turbatione, omnia dissidia componerent, et alter alterius onera portaret.

Est tamen etiam apud exeros, qui vos plurimum amant, parata charitas, quae pacis vestrae ac tranquillitatis studia cordibus dissidentium injicere cupiat.

Malum profecto est, inveteratam jam egregieque stabilitam novis opinionibus abruptepere concordiam: sed dummodo concordiae vinculum integrum perseveret, si quis aliter aliquid sentiat, Deus, ut ait Apostolus, illud quoque revelabit.

Interim curandum est, ut dissidentes non odiis certent, sed doctrina, pietate, religione et charitate; et utrique parti ea sit in animo praefixa victoria, ut pax et concordia, non alterius oppressio, imo forte utriusque consequatur.

Jam vero Deus, qui omnis pacis amator est et auctor, suo nobis omnibus spiritu adsit, qui conterat Sathanam sub pedibus nostris, efficiatque ut omnes unum sentiamus, unum dicamus, eique plene serviamus, et non demus adversario occasionem maledicti.

Tako će s pravom vaša priznanja ostati urezana u ovo srce više nego srebrni pehari i biti će trajna uspomena vaše ljubavi i trajan poticaj da vas iz duše poštujem.

Uvijek sam u duši silno patio zbog crkvenih razdora kod vas, pa na slavu Božju i vaše Crkve kao i Republike, žarko želim da se to završi na veliku korist.

O kada bi se strane u neslozi, napustivši sva čisto ljudska procjenjivanja, otvorile samo ljubavi koju Duh Sveti ulijeva u naša srca, da ih on vodi i poučava!

Bez sumnje bi sami od sebe, bez uplitanja i uznemirivanja izvana, sve nesloge izravnali i nosili breme jedni drugih.

Napokon, i u onima izvana koji vas veoma ljube, postoji raspoloživa ljubav koja želi nadahnuti srca protivnika težnjom za smirenjem i mirom u duši.

Doista je zlo da izvrsno ukorijenjena i postojana sloga bude razorena od novih mišljenja; samo da potraje potpuna veza sloge. Ako netko nešto drugačije misli, Bog će i to otkriti, kako kaže Apostol.

Dakle treba nastojati da se protivnici ne bore s mržnjom nego naukom, pobožnošću, vjerom i ljubavlju; obadvije strane trebaju imati čvrsto na umu takvu pobjedu, da mir i sloga, a ne tlačenje drugoga, bude dostignuće obadviju strana.

Sada pak Bog, koji je ljubitelj i tvorac svakog mira, neka nam svima pomogne svojim Duhom, on koji satire Sotonu pod našim nogama i čini da se osjećamo jedno, da jedno govorimo i da njemu potpuno služimo, da ne damo protivniku priliku da proklinje.

Prospera et felicia omnia vobis ex animo
precor.

Londini ipso primo die nascentis anni
1618.

Ad omnia erga vos obsequia paratissimus

M. ANT. DE DOMINIS,
Archiepiscopus Spalatensis.

Od srca molim za vašu sreću i uspjeh.

U Londonu, prvog dana godine koja se ra-
đa 1618.

*Vama na raspolaganju uz svako poštova-
nje*

MARKO ANTUN DE DOMINIS,
splitski nadbiskup

ZAKLJUČAK

Marko Antun de Dominis (1560.–1624.) – tako neobična, zanimljiva i u svoje vrijeme svjetski znana osoba – bio je utjecajan, dobro došao, čašćen i oduševljeno prihvaćan u mnogim središtima Europe. Sada se o njemu malo zna, a gotovo ništa ne znači niti u našoj a pogotovo ne u svjetskoj, crkvenoj i svjetovnoj sredini. Ove se godine spominjemo 380. obljetnice njegovoga glavnoga djela *De republica ecclesiastica*. Dva pisma, o kojima je u ovome članku bila riječ, striktno su vezana uz to njegovo djelo. Ona nam otkrivaju neke detalje nastanka samoga djela, ali nam prikazuju i samog pisca koji je bio aktivno nazočan u središtu tadašnjih svjetskih teoloških, ekumenskih, kulturnih, diplomatskih, političkih i drugih zbivanja.

Oba pisma napisao je u Londonu i uputio ih Staležima sjedinjenih pokrajina (Belgija, Nizozemska). Pismo od 17. kolovoza 1617. Dominis šalje zajedno sa svojim prvim sveskom (volumenom) *De republica ecclesiastica* te obećava da će u planiranom drugom svesku dati odgovor na njihova pitanja, pokušati riješiti probleme, neslaganja. Zauzet će se svim svojim snagama, a moliti će i Boga, da opet među njima zavlada mir. U drugom pismu od 1. siječnja 1618. ističe svoje zadovoljstvo da su dobro razumjeli, prihvatili njegovo djelo *De republica* i popratno pismo jer su na taj način i njega prihvatili. Zahvaljuje biranim riječima za »javno pismo« koje su mu uputili, za priznanja, odlikovanja i dar koji mu je dodijeljen od tako časnih i utjecajnih ljudi. I u tom pismu žarko želi da se mir vrati, posebno da zavlada u njihovoj Crkvi i državi. Uz to De Dominis daje savjete kako postići mir i slogu.

Zusammenfassung

ZWEI BRIEFE VON MARKO ANTUN DE DOMINIS ANLÄSSLICH DER HERAUSGABE SEINES
WERKES »DE REPUBLICA ECCLESIASTICA«

Marko Antun de Dominis (1560 – 1624) war eine außerordentliche, interessante und zu seiner Zeit sehr bekannte Persönlichkeit. Er war einflußreich, willkommen und mit Begeisterung empfangen in vielen Zentren Europas. Durch seine Aktivität war er inmitten der theologischen, ökumenischen, kulturellen und politischen Ereignissen seiner Zeit. Heuer feiern wir den 380. Jahrestag der Herausgabe seines Hauptwerkes »De republica ecclesiastica«. Die zwei Briefe, um die es sich in unserem Artikel handelt, sind mit diesem Werk eng verbunden. Beide Briefe schrieb er in der Verbannung, in London, wo er als Gast des Königs Jakob I. Zuflucht fand und sich an die Stände in den Vereinten Ländern (Belgien und Holland) wandte. Den Brief vom 17. August 1617 sendet de Dominis zusammen mit dem ersten Band des »De republica ecclesiastica« und verspricht, daß er im zweiten Band auch auf die Probleme ihrer Unstimmigkeiten eingehen wird. Im zweiten Brief, vom 1. Januar 1618, drückt er seine Freude aus über den guten Empfang seines Werkes bei ihnen. Er bedankt sich für den offenen Brief voll von edlen Gefühlen, für ihre Anerkennung und für das empfangene Geschenk. In diesem Brief äußert er auch seinen innigen Wunsch für die Rückkehr des Friedens in ihre Kirche und gibt den Rat wie das zu erreichen ist. Am Ende des Artikels wird der lateinische Originaltext der Briefe und die kroatische Übersetzung beigefügt.